

Ohlédnutí

~ Martin Tomášek ~

Předkládaná kniha zasvěcená prostoru krajiny koncepčně navazuje na publikaci *Město* vydanou v roce 2011. Rovněž zde usilujeme o mezioborovou perspektivu a vycházíme z diskuzí II. ostravského symposia uskutečněného v Antikvariátu a klubu Fiducia 6.–7. září 2012, jehož hlavním organizátorem byl Ústav pro regionální studia Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě. Jelikož se většina příspěvků zrodila na poli literárněvědného uvažování, rozhodli jsme se umístit na samotný začátek (*Východiska a kontexty*) úvahy estetika, antropologa (kulturního geografa) a historika umění, které celý problém otevírají z pro nás inspirativních úhlů; autoři dalších oddílů knihy se sdružili především kolem fenoménu krajiny ve starší literatuře (*Od barokní sakralizace po romantickou geologii*), zabývali se jí v rámci realismu jako uměleckého směru a zobrazovací metody (*Krajina pravdě podobná*) nebo v širěji pojatém regionálním záběru (*Ostravě na dotek a na dohled*); inspirativnost zvoleného tématu potvrzuje svou pestrostí závěrečný oddíl zaměřený na velmi odlišné přístupy ke krajině, a to nejen v dílech literárních (*Způsoby vytváření krajiny*); diskutované aspekty a přístupy jsou podány přehledně a ve vzájemných souvislostech v závěru knihy (*Bilance a souvislosti*). Významnou motivaci k organizaci obou symposií završených kolektivními monografiemi představovala snaha reflektovat Ostravu a Ostravsko nikoliv v izolované podobě, ale vedle jiných měst a krajin v kontextu současného humanitně orientovaného bádání zaměřeného na problematiku prostoru. Zároveň pokládáme za podstatné vložit právě zde, v oblasti, v níž exploatace přírodního bohatství vedla k radikální proměně lidských sídel a okolní krajiny, stejně jako kultury v nejšířším slova smyslu, „uhelný kamínek“ do mozaiky zkoumání vztahu člověka a světa, který ho obklopuje.

Ohlédneme-li se do minulosti, zjistíme, že ne každé myšlenkové paradigma umožňovalo krajinu vidět, ať již vůbec nebo v podobě ideologicky nezastřené. Například v čtrnáctisvazkovém literárně-výtvarném souboru *Čechy* (1882–1908) v sobě krajina ukrývá prostor, v němž a o nějž se vede národnostní zápas – cílem, který sblížoval tehdejší kulturu a politiku, bylo sjednocení popsaného území pod jednu hlavičku a jeho (znovu)přisvojení. Aniž bychom mohli od tohoto cíle odhlédnout, představoval tento jedinečný bedekr rovněž galerii realisticky pojatých českých krajin z dílny předních spisovatelů a malířů, probouzel v českém čtenáři cit pro krajinu a povzbuzoval jej v touze vyličená místa spatřit. Podpora vlastenectví v době národního ohrožení později stála za publikací Jana Květa *Má vlast. Česká krajina v díle našich malířů* (1940) s předmluvou básníka Josefa Hory (jistě nikoliv náhodou kniha vyšla opět 1947, 1948, 1949 a 1959) nebo v roce 1941 za výstavou *Tvář české krajiny*, realizovanou v pražském Mánesu.

Pozoruhodné srovnání nabízejí další dvě ambiciózní publikace: čtyřsvazkové *Devatenácté století slovem i obrazem. Dějiny politické a kulturní* (1904) a osmidílné *Dvacáté století. Co dalo lidstvu* (1931–34). Podle první si uplynulé století vynucuje uznání a obdiv jako věk usilovné práce a zdravého rozmachu lidstva, v jehož rámci se náš, tehdy ještě československý národ probudil a povznesl. Souboru, přibližujícímu jednotlivé obory lidské činnosti, chybí filosofické zastřešení, zato je prodchnut vírou ve všeobecný pokrok – vedle zázračných technologií a nespoutané moci lidského rozumu musel cit pro přírodu/krajinu působit nutně jako něco konzervativního a zpátečnického, proto na něj v této knize s výjimkou zmínek o dobové krajino-malbě nenarazíme. Druhá jmenovaná kniha již vychází ze zkušeností světové války, hospodářské krize a ve změněné státoprávní realitě, kdy mohl vystoupit do popředí – dočasně osvobozen od nacionalismu i technokratismu – vztah k přírodě i krajině, jak to ukazuje díl věnovaný *Přírodě a člověku*. Přírodovědec Rudolf Maximovič zde z impulzů osobností různých dob, kultur, odborného či uměleckého zaměření¹ vytváří přesvědčivou myšlenkovou

---

1 Buddha, R. Thákur, J. Velenovský, J. Ruskin, T. Roosevelt, C. G. Schillings, Z. Wirth, L. Štúr, O. Hostinský, K. Kavina, A. E. Nordenskiöld, W. von Humboldt, G. A. Schweinfurth, A. Bauer, E. T. Seton, E. Gradmann, W. T. Hornaday, J. Urban-Jarník, J. E. Chadt, A. Jirásek ad.

a zkušenostní bázi pro zhodnocení přírody včetně krajinných celků a pro její ochranu. Již první věty příslušné kapitoly ohlašují zásadní změnu perspektivy: *Západ jest, zdá se, hrd na to, že si podmaňuje přírodu; jako bychom žili ve světě nepřátelském, kde si musíme všechno, čeho potřebujeme, vybojovat na neochotném a cizím řádu věci. Převládá zde mínění, že příroda patří výlučně věcem neživým a živočichům a že jest náhlá, nevysvětlitelná mezera tam, kde počíná oblast člověka. Civilizace moderní, vypěstěné ve zdech městských, mají kolébky z cihel a malty, jež vytyčují v duševním obzoru zásadu „rozděl a vládni!“.* Tím se odděluje národ od národa, vědění od vědění, člověk od přírody. Překonávání jednostranných optik, citlivé vnímání analyzovaného materiálu, vědomí souvislostí a vzájemné naslouchání bylo i naším cílem.

Ve stručném výčtu a bez nároku na úplnost bychom chtěli připomenout některé práce české provenience, jež nám jsou svým charakterem blízké, i když na ně v této knize nemusíme přímo odkazovat. K evidentnímu „obratu ke krajině“ došlo v našich oborech ve druhé polovině 80. let minulého století, tedy v době uvolňování komunistického režimu. Na jaře 1986 bylo uspořádáno VI. plzeňské sympozium nazvané *Člověk a příroda v novodobé české kultuře* (1989), na podzim téhož roku se pak ve Frýdku-Místku uskutečnilo z iniciativy muzikologa Rudolfa Pečmana sympozium *Umění a příroda s přihlédnutím k hudbě* (1989), v obou případech se mezi příspěvky objevila i tematika krajiny. Skutečné zažehnutí novodobého, humanitně zaměřeného zájmu o krajinu ale můžeme přičíst – snad i z důvodu opožděného vydání obou sborníků – až knize *Láska ke krajině?* (1988) z pera aktivní účastnice zmíněných sympozií, biologky a socioložky Hany Librové. O rozdmýchání plamínku zájmu se zasloužila řada konferencí *Tvář naší země – krajina domova* (2001, 2002, 2005, 2008), konaná z podnětu a pod záštitou prezidenta Václava Havla a organizovaná ekologem Ivanem Dejmalem; širokou popularitu fenoménu krajiny zajistily *Krajiny vnitřní a vnější* (2002) geologa a klimatologa Václava Cílka. Vedle jedinečných akcí završených publikacemi, jakými byly např. konference ve Stráži pod Ralskem (*Literatura a krajina*, 1996), Malé Skále – (*Krajina zevnitř*, 2002), Brně (*Aby Země nebyla jen hrobem. Literatura – kultura – příroda*, 2011) nebo Olomouci (*Místo – prostor – krajina v literatuře a kultuře*, 2012), můžeme sledovat systematičtější zájem o krajinu u přírodních univerzitních pracovišť (Praha, Brno, České Budějovice) zabývajících se envi-

ronmentální estetikou a od roku 2007 pravidelně pořádajících setkání *Krása, krajina, příroda*. Jejich výsledky lze sledovat v řadě monografií, nejprve stejnojmenných (první dvě 2009), později svými názvy reflektujících jednotlivá témata – *Kauza les. Environment jako estetický problém* (2010), *Zahrada. Příroze- nost a umělost* (2012), *Krajina – maska přírody?* (v tisku). Aktivita brněnské ka- tedry environmentálních studií vyústila mj. do sborníků *Člověk a les* (2006) a *Člověk, krajina, krajinný ráz* (2009). Široký okruh autorů, pro které se v současnosti – rovněž díky zmíněným podnikům – stala krajina předmětem bádání, slibuje postupnou kultivaci odborného diskurzu včetně ujasňování a rozvíjení terminologie a metodologie. Předkládaná práce se o totéž snaží zejména v oblasti reflexe výtvarného a literárního zobrazení krajiny.

Zda se nám s pomocí přispěvatelů i recenzentů (všem srdečně děkujeme) poda- řilo učinit krajinu o poznání zřetelnější, důležitější, ať už vzhledem k vnímání kvality života, nebo alespoň konkrétního uměleckého díla, necháváme na hodnocení čtenáře.